

ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΡΑΔΙΟΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ

ΑΠΟΦΑΣΗ 109/2024

Η Ολομέλεια του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, ύστερα από πρόσκληση της Προέδρου, συνήλθε σε συνεδρίαση στον συνήθη γι' αυτό τόπο την 28.3.2024 και ώρα 11:00, προκειμένου να συζητήσει επί της κατωτέρω υποθέσεως. Συγκροτήθηκε από τους: Ευτέρπη Κουτζαμάνη-Δρίλια, πρόεδρο, Ιωάννη Πολίτη, αντιπρόεδρο, και τα μέλη: Σωκράτη Τσιγλιά (με τηλεδιάσκεψη μέσω «epresence.gov.gr»), Δημήτριο Σταυρόπουλο, Ευτύχιο Παλλήκαρη, Πέτρο Τριανταφυλλίδη, Γεώργιο Βλαβιανό και Ιωάννη Μιχελάκη. Απόν το μέλος Σπυρίδωνας Χρυσοφώτης, ο οποίος είχε κληθεί νομίμως. Χρέη γραμματέως εκτέλεσε η Αναστασία Μαραζίδου, διοικητική υπάλληλος του ΕΣΡ.

Αντικείμενο της συζήτησης ήταν η ενδεχόμενη παραβίαση της ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας, από τον ραδιοφωνικό σταθμό με τον διακριτικό τίτλο «ΣΚΑΪ 100,3 FM» νομού Αττικής, ιδιοκτησίας της εταιρείας με την επωνυμία «ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΝΤΟΤ ΚΟΜ ΑΝΩΝΥΜΗ ΡΑΔΙΟΤΗΛΕΟΠΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΑΡΟΧΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΚΑΙ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ», αναφορικά με διατάξεις περί: α) δυσμενών διακρίσεων σε βάρος προσώπων λόγω γενετήσιου προσανατολισμού (σε σχέση με την αξία του ανθρώπου) και β) την ευπρεπή εκφορά λόγου και συμπεριφοράς στη διάρκεια της εκπομπής με τον τίτλο «Μια του Νότη, δυο του Χιώτη» που μεταδόθηκε από τον ως άνω ραδιοφωνικό σταθμό στις 11.10.2023. Η υπόθεση εξετάζεται ύστερα από τις με αριθμό πρωτοκόλλου ΕΣΡ 5130/12.10.2023 και 5160/13.10.2023 καταγγελίες πολιτών.

Για τον έλεγχο σχηματίστηκε ο φάκελος με αριθμό 238/22.11.2023, ο οποίος ανατέθηκε στη διοικητική υπάλληλο Αικατερίνη Κοντοπούλου και στην ειδική επιστήμονα - νομικό Ρέα Λαμπροπούλου. Η Διοικητική Υπάλληλος υπέβαλε στο ΕΣΡ την με αριθμό πρωτοκόλλου 75/ΕΣ/16.1.2024 έκθεση καταγραφής των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης. Στη συνέχεια, η Ειδική Επιστήμων υπέβαλε στο ΕΣΡ την με αριθμό πρωτοκόλλου 365/ΕΣ/28.2.2024 νομική της εισήγηση.

Κατά τη συζήτηση της υπόθεσης, για λογαριασμό της λειτουργούσης τον σταθμό ως άνω εταιρείας, παρέστησαν οι πληρεξούσιοι δικηγόροι της Μαρία Κωστοπούλου και Ευστάθιος Γεωργόπουλος, καθώς και ο δημοσιογράφος Βασίλειος Χιώτης. Ερωτηθέντες από την Πρόεδρο, οι Εκπρόσωποι (οι δικηγόροι και ο προστηθείς του σταθμού) απάντησαν ότι γνωρίζουν το περιεχόμενο του φακέλου, έλαβαν δε τον λόγο και ανέπτυξαν τους ισχυρισμούς τους. Ζήτησαν στη συνέχεια -και η Ολομέλεια δέχτηκε- να τους παρασχεθεί προθεσμία για την κατάθεση εγγράφου υπομνήματος μέχρι και την 22.4.2024, ώρα 14.00, και η συζήτηση κηρύχθηκε περαιωμένη. Ο σταθμός κατέθεσε στη Γραμματεία το με αριθμό πρωτοκόλλου 2372/22.4.2024 υπόμνημα.

Την 23.5.2024 και ώρα 11.00 η Ολομέλεια συνήλθε σε διάσκεψη επί της υποθέσεως, ύστερα από πρόσκληση της Προέδρου. Συγκροτήθηκε από τους: Ευτέρπη Κουτζαμάνη-Δρίλια, πρόεδρο, Ιωάννη Πολίτη, αντιπρόεδρο (με τηλεδιάσκεψη μέσω «epresence.gov.gr»), και τα μέλη: Σωκράτη Τσιγλιά (με τηλεδιάσκεψη μέσω «epresence.gov.gr»), Δημήτριο Σταυρόπουλο, Ευύχιο Παλλήκαρη, Πέτρο Τριανταφυλλίδη, Γεώργιο Βλαβιανό (με τηλεδιάσκεψη μέσω «epresence.gov.gr»), και Ιωάννη Μιχελάκη (με τηλεδιάσκεψη μέσω «epresence.gov.gr»). Από το μέλος Σπυρίδωνας Χρυσοφώτης, ο οποίος είχε κληθεί νομίμως. Χρέη γραμματέως εκτέλεσε η Αναστασία Μαραζίδου, διοικητική υπάλληλος του ΕΣΡ. Παρέστη επίσης και η ανωτέρω εισηγήτρια, η οποία ανέπτυξε το ζήτημα προφορικώς και στη συνέχεια αποχώρησε. Η Ολομέλεια, αφού μελέτησε το σύνολο των στοιχείων του φακέλου:

ΣΚΕΦΤΗΚΕ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΙΣΕ ΩΣ ΕΞΗΣ:

I. Νομικό Μέρος

1. Το ΕΣΡ είναι η αρμόδια κατά το Σύνταγμα Ανεξάρτητη Αρχή (άρθρο 15 παρ. 2) για την άσκηση του άμεσου ελέγχου του κράτους επί της ραδιοφωνίας και της τηλεοράσεως και την επιβολή των προβλεπόμενων διοικητικών κυρώσεων σε περιπτώσεις παραβάσεων. «Ο άμεσος έλεγχος του κράτους... έχει ως σκοπό... την εξασφάλιση της ποιοτικής στάθμης των προγραμμάτων που επιβάλλει η κοινωνική αποστολή της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης και η πολιτιστική ανάπτυξη της

χώρας, καθώς και το σεβασμό της αξίας του ανθρώπου και την προστασία της παιδικής ηλικίας και νεότητας».

2. Το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος καθιερώνει ως πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας τον σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου.

3. Κατά το άρθρο 106 παρ. 2 του Συντάγματος: «Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας».

4. Σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 2 του Συντάγματος: «Όλοι όσοι βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιρέσεις επιτρέπονται στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο».

5. Κατά το άρθρο 1 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης(που έχει νομική ισχύ επί τη βάση της Συνθήκης της Λισαβόνας, άρ. 6 της ΣΕΕ): «Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι απαραβίαστη. Πρέπει να είναι σεβαστή και να προστατεύεται». Στο άρθρο 21 παρ. 1 του Χάρτη ορίζεται: «Απαγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού».

6. Η Σύμβαση της Ρώμης περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου-ΕΣΔΑ) που αποτελεί εσωτερικό δίκαιο διότι κυρώθηκε με το Ν.Δ. 53/1974, ορίζει στο άρθρο 14 -όπως έχει μεταγλωττισθεί στη δημοτική επί τη βάση του Π.Δ. 76/2022- ότι: «Η απόλαυση των δικαιωμάτων και ελευθεριών, που αναγνωρίζονται στην παρούσα Σύμβαση, πρέπει να εξασφαλιστεί χωρίς καμία διάκριση που να βασίζεται ιδίως στο φύλο, τη φυλή, το χρώμα, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική προέλευση, τη συμμετοχή σε εθνική μειονότητα, την περιουσία, τη γέννηση ή κάθε άλλη κατάσταση».

7. Το Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (Ν. 2462/1997), στον πρόλόγο του αναφέρεται στην «αναγνώριση της εγγενούς αξιοπρέπειας και των ίσων και αναφαίρετων δικαιωμάτων όλων των μελών της ανθρώπινης κοινωνίας», ενώ στο άρθρο 2 του Ν. 2462/1997 ορίζεται: «Τα συμβαλλόμενα κράτη στο παρόν Σύμφωνο αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σέβονται και να εγγυώνται σε όλα τα

άτομα που βρίσκονται στην επικράτεια τους και υπάγονται στη δικαιοδοσία τους τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στο παρόν Σύμφωνο, χωρίς καμία διάκριση ιδίως φυλής, χρώματος, γένους, γλώσσας, θρησκευματος, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, περιουσίας, γέννησης ή κάθε άλλης κατάστασης».

8. Το άρθρο 1 παρ. 8 του Ν. 3592/2007 ορίζει: «Η παροχή ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών και η εκπομπή ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων εξυπηρετούν την κοινωνική αποστολή της ραδιοφωνίας και τηλεόρασης, την πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας και ιδίως το σεβασμό της αξίας του ανθρώπου κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 15 του Συντάγματος».

9. Κατά το άρθρο 2 παρ. 3 εδ. β' του Ν. 4173/2013 (που τροποποιήθηκε με το Ν. 4324/29.4.2015 που επανιδρύει την ΕΡΤ ισχύει και για την τοπική ραδιοφωνία κατ' εφαρμογή του άρθρου 8 παρ. 1 του Ν. 2328/1995)¹ «Οι οπτικοακουστικές υπηρεσίες που παρέχει η Ε.Ρ.Τ. Α.Ε. πρέπει να ανταποκρίνονται στην ποιοτική στάθμη που επιβάλλουν η κοινωνική αποστολή και η πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας και να σέβονται ιδίως την αξία του ανθρώπου και την προστασία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας».

10. Κατά το άρθρο 4 παρ. 1 του Π.Δ. 77/2003: «Δεν επιτρέπεται η παρουσίαση προσώπων με τρόπο ο οποίος, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες, μπορεί να ενθαρρύνει, τον εξευτελισμό, την κοινωνική απομόνωση ή τις δυσμενείς διακρίσεις σε βάρος τους από μέρος του κοινού βάσει ιδίως του φύλου, της φυλής, της εθνικότητας, της γλώσσας, της θρησκείας, της ιδεολογίας, της ηλικίας, της ασθένειας ή αναπηρίας, του γενετήσιου προσανατολισμού ή του επαγγέλματος. Στην παρ. 2 του ίδιου άρθρου ορίζεται: «Δεν επιτρέπεται η προβολή μειωτικών, ρατσιστικών, ξενοφοβικών ή σεξιστικών μηνυμάτων και χαρακτηρισμών καθώς και μισαλλόδοξων θέσεων και γενικά δεν πρέπει να θίγονται εθνοτικές και θρησκευτικές μειονότητες και άλλες ευάλωτες ή ανίσχυρες πληθυσμιακές ομάδες». Σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 4 εδ. α' του Π.Δ. 77/2003: «Η τήρηση των γενικά παραδεκτών κανόνων που αφορούν στην ορθή, ευπρεπή και καλαίσθητη γλωσσική διατύπωση και εκφορά λόγου είναι απαραίτητη».

¹ Το άρθρο 8 παρ. 1 του Ν. 2328/1995 ορίζει ότι οι εκπομπές (περιλαμβανομένων και των διαφημίσεων) όλων των ραδιοφωνικών σταθμών διέπονται από τις αρχές και τους κανόνες εκπομπών και διαφημίσεων που ισχύουν για τις εκπομπές της Ελληνικής Ραδιοφωνίας Τηλεόρασης Α.Ε. στο πλαίσιο του άρθρου 15 παρ. 2 του Συντάγματος και της Οδηγίας 89/552/Ε.Ο.Κ του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 3.10.1989 που εφαρμόζεται αναλόγως και ως προς αυτούς.

11. Στο άρθρο 15 παρ. 1 του Ν. 4443/2016 (που ενσωματώνει τις Οδηγίες 2000/43/EK, 2000/78/EK και 2014/54/EE για ίση μεταχείριση στην απασχόληση) ορίζεται: «Οι ανεξάρτητες αρχές, στο πλαίσιο άσκησης της κύριας λειτουργίας τους, μεριμνούν για την εφαρμογή και προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλής, χρώματος, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης, ηλικίας, οικογενειακής ή κοινωνικής κατάστασης, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας ή χαρακτηριστικών φύλου, σύμφωνα με τους σκοπούς και τις διατάξεις του μέρους Α' του παρόντος νόμου».

12. Κατά το στοιχείο β' της παραγράφου 1 του άρθρου 4 του Ν. 2863/2000: «Το Ε.Σ.Ρ. ελέγχει την τήρηση των όρων και προϋποθέσεων και των εν γένει κανόνων και αρχών που προβλέπονται στην εκάστοτε ισχύουσα ραδιοτηλεοπτική νομοθεσία για τη νόμιμη, διαφανή και ποιοτική λειτουργία των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων...» και επιβάλλει, σε περίπτωση παραβάσεων, τις από το άρθρο 4 του Ν. 2328/1995 προβλεπόμενες κυρώσεις.

Από το συνδυασμό των ως άνω διατάξεων συνάγονται τα ακόλουθα:

α) Η αρχή της αξίας του ανθρώπου καθίσταται, μέσω της αναγνώρισης της ως συνταγματικής αρχής και της δικαιοκρατικής της νοηματοδότησης, κανονιστική πηγή των δικαιωμάτων και ελευθεριών, υπό την έννοια ότι κάθε συνταγματικό δικαίωμα θεωρείται ότι αποτελεί ιδιαίτερη έκφραση και εκδήλωση της αξίας του ανθρώπου². Η διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος δεν θεσπίζει ατομικό δικαίωμα ούτε αποτελεί απλή διακήρυξη, αλλά κανόνα δικαίου συνταγματικού επιπέδου. Η διάταξη αυτή αποτελεί θεμελιώδη συνταγματικό κανόνα αντικειμενικού χαρακτήρα και άμεσης ισχύος(Α.Π. 40/1998)³. Η κατοχύρωση της αξίας του ανθρώπου είναι απαραβίαστη, δεν υπόκειται σε κανένα περιορισμό και σε καμία επιφύλαξη νόμου καθώς η διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 δεν υπόκειται σε αναθεώρηση ούτε ανήκει σε εκείνες των οποίων η ισχύς μπορεί να ανασταλεί κατά το άρθρο 48 παρ. 1. Η αξία του ανθρώπου αποτελεί το άκρο όριο οποιουδήποτε περιορισμού ατομικού δικαιώματος που επιτρέπει εκάστοτε το Σύνταγμα είτε αυτός αναφέρεται στο περιεχόμενο είτε

² Β. Τσεβρένης «Ανθρώπινη αξιοπρέπεια», 2012, σελ. 40-41, Sakkoulas-online.gr

³ Γ. Κασιμάτης «Η απόφαση 40/1998 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου. Οι βάσεις εφαρμογής της αρχής σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου και της εγγύησης της ιδιοκτησίας», Νομικό Βήμα, τεύχος 5, τόμος 47, Μάιος 1999

στους φορείς του δικαιώματος⁴. Η θεμελιώδης αυτή διάταξη του Συντάγματος καθιερώνει τον εν γένει ανθρωποκεντρικό του χαρακτήρα επιβάλλοντας όχι μόνο την παθητική υπεράσπιση της αξίας του ανθρώπου αλλά και τον ενεργό σεβασμό της στην πράξη υπενθυμίζοντας την «πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας» που απευθύνεται στο κράτος και σε κάθε μέλος του κοινωνικού συνόλου. Η έννοια της αξίας του ανθρώπου περιλαμβάνει την ενυπάρχουσα στον κάθε άνθρωπο ουσία, αυτή που φέρει ως έλλογον με φυσική, ηθική και νομική υπόσταση (πρβλ. ΣτΕ 4782/2012, 714/2013, 3311/2013, 4157/2014, 4992/2014). Μέσω της γενικής ρήτρας του άρθρου 57 ΑΚ για την προστασία της προσωπικότητας, η συνταγματική αρχή του σεβασμού στην αξία του ανθρώπου τριτενεργεί στο πεδίο του ιδιωτικού δικαίου. Έτσι, κάθε πρόσωπο δικαιούται να απολαμβάνει τόσο από τους φορείς της κρατικής εξουσίας, όσο και από οποιονδήποτε τρίτο τη μεταχείριση που αρμόζει σε έλλογο και συνειδητό ον⁵. *«Τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν δεσμεύουν μόνο την κρατική εξουσία, δεσμεύουν και κάθε ιδιωτική, οικονομική ή κοινωνική εξουσία η οποία απειλεί, δυνάμει, την ελευθερία του ανθρώπου σε πολλές εκφάνσεις της»*.⁶ Τα ραδιοτηλεοπτικά προγράμματα οφείλουν να τηρούν την αρχή της αξίας του ανθρώπου και να αντιμετωπίζουν ισότιμα όλους τους πολίτες μη προβάλλοντας δυσμενείς διακρίσεις.

β) Η ισότητα ενώπιον του νόμου και η προστασία όλων των ατόμων έναντι των διακρίσεων αποτελεί οικουμενικό δικαίωμα αναγνωρισμένο από την διεθνή, ευρωπαϊκή και εθνική νομοθεσία. Στο ευρωπαϊκό δίκαιο προβλέπονται απαγορεύσεις για δυσμενείς διακρίσεις για διάφορους λόγους, όπως ενδεικτικά η φυλή, το φύλο, η θρησκεία, οι πεποιθήσεις, η εθνικότητα, η αναπηρία, η ηλικία, ο σεξουαλικός προσανατολισμός. Η ΕΣΔΑ στο άρθρο 14 και ο νόμος 2462/1997 στο άρθρο 2 παραθέτοντας τους λόγους που αποτελούν δυσμενή διάκριση, ορίζουν και *«κάθε άλλη κατάσταση»* επιτρέποντας ένα περιθώριο επέκτασης της προστασίας για λόγους πέραν των ήδη αναγραφόμενων.

γ) Η ευρωπαϊκή νομική παράδοση δίνει μεγάλη βαρύτητα στην αξία του προσώπου: εκ τούτου η ρατσιστική ρητορική δεν αποτελεί έκφραση γνώμης καθώς δεν προσβάλλει απλώς την κρατούσα κοινωνική ηθική αλλά τα θεμέλια της ανθρωπίνης

⁴ Π. Δαγτόγλου «Συνταγματικό Δίκαιο-Ατομικά δικαιώματα», 4^η έκδοση, 2012, σελ. 1123, βλ. σχετικά Τ. Ηλιοπούλου-Στράγγα «Γενική θεωρία θεμελιωδών δικαιωμάτων», 2018, σελ. 195-199, Sakkoulas-online.gr

⁵ Α. Μανιτάκης «Το υποκείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων», Α. Σάκκουλας, 1981, σημείωμα Χ. Τσίγκου για απόφ. ΣτΕ 2838/2014, ΔιΜΕΕ, 1/2015

⁶ Γ. Παπαδημητρίου «Τα ανθρώπινα δικαιώματα στην εποχή μας», Συνταγματικές Μελέτες, τ. 4, 2010, σελ. 13-23, Sakkoulas-online.gr

αξίας. «Με το ρατσιστικό λόγο διακυβεύεται η οικουμενικότητα της ανθρώπινης αξίας και όχι τα επικρατούντα αλλά και δεκτικά μεταβολής μέσα στο χρόνο κοινωνικά ήθη. Το αντικείμενο προσβολής είναι όψεις της ανθρώπινης αξίας που εκφεύγουν της εξουσίας του εκάστοτε θύματος, όπως η φυλή, το έθνος ή η γενετήσια ταυτότητα του. Δεν θίγεται η κοινωνική υπόληψη ή η τιμή συγκεκριμένων προσώπων, αλλά τραυματίζεται υπερατομικά η κανονιστική θωράκιση της υπαρξιακής ασφάλειας του προσώπου που μια δημοκρατική έννομη τάξη οφείλει να προστατεύει κατ' εξοχήν...».⁷

Θέση ΕΔΔΑ: στην υπόθεση *Vejdeland* κατά Σουηδίας με αρ. προσφ. 1813/2007 (ημερ. δημοσίευσης 9.2.2012) εξετάστηκε η καταδίκη των προσφευγόντων για τη διανομή σε σχολείο φυλλαδίων με περιεχόμενο το οποίο θεωρήθηκε προσβλητικό για τους ομοφυλόφιλους. Οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ότι δεν είχαν την πρόθεση να εκφράσουν περιφρόνηση για τους ομοφυλόφιλους ως ομάδα και δήλωσαν ότι ο σκοπός της δραστηριότητας τους ήταν να ξεκινήσει μια συζήτηση σχετικά με την έλλειψη αντικειμενικότητας στην εκπαίδευση στα σουηδικά σχολεία. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι αυτές οι δηλώσεις, ακόμα κι αν δεν καλούν ευθέως σε πράξεις μίσους, συνιστούν σοβαρούς και επιβλαβείς ισχυρισμούς, ενώ έλαβε υπόψη ότι απευθύνονταν σε νέους ανθρώπους οι οποίοι δεν είχαν το περιθώριο να μη διαβάσουν τα φυλλάδια, καθώς οι προσφεύγοντες τα είχαν τοποθετήσει στα ερμάρια του σχολείου. Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η διάκριση με βάση το σεξουαλικό προσανατολισμό είναι εξίσου σοβαρή με τις διακρίσεις με βάση τη φυλή, την καταγωγή ή το χρώμα. Επομένως, η καταδίκη των προσφευγόντων ήταν συμβατή με την ΕΣΔΑ και αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία για την προστασία της υπόληψης και των δικαιωμάτων των τρίτων.⁸ Στην απόφαση *Bayev* κατά Ρωσίας της 20.6.2017(αρ. προσφ. 67667/2009, 44092/2012 και 56717/2012) το Δικαστήριο θεωρεί ότι η ομοφοβία είναι ασυμβίβαστη με τις αξίες της ισότητας, τον πλουραλισμό και την ανοχή μιας δημοκρατικής κοινωνίας⁹. Στην απόφαση *Beizaras -Levickas* κατά Λιθουανίας της 14.1.2020 (αρ. προσφ. 41285/15), το Δικαστήριο έκρινε ομοφώνως ότι υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος απαγόρευσης των διακρίσεων σε συνδυασμό με το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής (αφορά ζευγάρι ομοφυλόφιλων ανδρών που δημοσίευσε φωτογραφία στην οποία φιλιούνταν στο facebook)¹⁰. Στην απόφαση

⁷ Χάρης Παπαχαλαράμπους: «Νομοθετώντας για το μίσος. Το παράδειγμα του αντιρατσιστικού Ν. 4285/2014», Νομικό Βήμα, τ. 64, Φεβρουάριος 2016, σελ. 209 επόμ.

⁸ Λ.Α. Σισυλιάνος: «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», Νομική Βιβλιοθήκη, 2013, σελ. 417

⁹ Νομικό Βήμα, τ. 66, τεύχος 7, Σεπτέμβριος 2018

¹⁰ Νομικό Βήμα, τ. 69, Απρίλιος 2021

Carl Johann Lilliendahl κατά Ισλανδίας της 11.6.2020 (αρ. προσφ. 29297/18), το ΕΔΔΑ έκρινε ότι τα σχόλια κατά λεσβιών, ομόφυλων και αμφίφυλων που έγιναν σε διαδικτυακό άρθρο ισοδυναμούσαν με ρητορική μίσους σύμφωνα με τη νομολογία του. Στην απόφαση Λένης κατά Ελλάδος της 31.8.2023 (αρ. προσφ. 47833/20), το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η καταδίκη Έλληνα μητροπολίτη για επιθετικό άρθρο εναντίον ομοφυλοφίλων δεν παραβίασε την ελευθερία της έκφρασης.

δ) Σχετικά με την ευπρεπή εκφορά λόγου ενδεικτικά μνημονεύεται η απόφαση ΣτΕ 681/2022 που αφορά μη ενημερωτική εκπομπή(διαγωνιστική): κατά το σκεπτικό της, παρά το γεγονός ότι η χρήση του λόγου είχε παιγνιώδη και χιουμοριστικό χαρακτήρα, ο χαρακτήρας αυτός δεν αναιρεί τον αιχμηρό τρόπο εκφοράς των σχολίων ούτε δικαιολογεί την υπέρβαση των ορίων της ευπρέπειας. Κατά την απόφαση ΣτΕ 128/2022 που αφορά ραδιοφωνική εκπομπή, η άσκηση από τον δημοσιογράφο του δικαιώματος του πληροφορείν και του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης στη διατύπωση κριτικής μέσω της ραδιοτηλεόρασης τελούν υπό την επιφύλαξη της τήρησης των κανόνων δικαίου που κατοχυρώνουν δικαιώματα άλλων όπως εκείνοι που αποσκοπούν στη διασφάλιση της ποιοτικής στάθμης του προγράμματος της οποίας ειδικότερη έκφανση αποτελεί και η γλωσσική ευπρέπεια των εκπομπών. Αποφάσεις ΣτΕ που κάνουν μνεία σε ευπρέπεια λόγου είναι και οι 1679/2021, 509/2018, 535/2018, 2051/2018, 335/2017, 1360/2017, 3487/2017, 2864/2016, 1170/2016, 577/2015, 714/2015, 1798/2015, 1802/2015, 2241/2015, 2580/2015, 3133/2015, 4583/2015 κ.ά.

II. Πραγματικό μέρος

Από τα έγγραφα του φακέλου, την ακρόαση της επίμαχης ροής προγράμματος και τους ισχυρισμούς της εγκαλουμένης (προβληθέντες προφορικός και εγγράφως), προκύπτουν τα εξής:

Στην διάρκεια μέρους της ωριαίας εκπομπής με τον τίτλο «Μια του Νότη, δυο του Χιώτη» που παρουσίασαν οι δημοσιογράφοι Νότης Παπαδόπουλος και Βασίλης Χιώτης από τη συχνότητα του ραδιοφωνικού σταθμού Σκάι 100,3 στις 11.10.2023¹¹ ώρα 13.00' έως 14.00', οι παρουσιαστές, με χαλαρό και ελαφρώς ειρωνικό ύφος,

¹¹ Η ημερομηνία 11.10.2023 αφορά προεκλογική περίοδο καθώς στις 8.10.2023 είχε λάβει χώρα ο πρώτος γύρος των αυτοδιοικητικών εκλογών και στις 15.10.2023 θα γινόταν ο δεύτερος γύρος αυτών.

σχολιάζουν τον αρχηγό κόμματος Α.Α.. Στο υπόλοιπο μέρος της η εκπομπή φέρει σαφέστερο ενημερωτικό χαρακτήρα καθώς μεταδίδεται συνομιλία με τον υποψήφιο Περιφερειάρχη Πελοποννήσου Β.Β., συζητείται νομοσχέδιο που ορίζει τα κριτήρια για το διορισμό διοικήσεων σε φορείς του δημόσιου τομέα, σχολιάζεται το debate του εν ενεργεία Δημάρχου Αθηναίων Γ.Γ. με τον υποψήφιο Δήμαρχο Αθηναίων Δ.Δ., ασκείται κριτική στην εκλογική νομοθεσία σχετικά με την απαγόρευση επανάληψης προβολής θέσεων των υποψηφίων σε ραδιοτηλεοπτικά μέσα (θεωρούμενη ως εμφάνιση). Λόγω του γεγονότος ότι κυριαρχούν τα ενημερωτικά στοιχεία, κρίνεται ότι η εκπομπή φέρει ενημερωτικό χαρακτήρα.

Στις 13.17' οι παρουσιαστές σχολιάζουν την ομιλία του πρωθυπουργού Κ. Μητσοτάκη και του προέδρου κόμματος Α.Α. σε εκδήλωση του Συνδέσμου Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών (ΣΕΒ). Μεταδίδεται απόσπασμα της ομιλίας του Α.Α. και σχολιάζεται η θέση του για τη σύμπραξη δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. Ο ένας παρουσιαστής, αναφερόμενος στη θέση του προέδρου κόμματος Α.Α., δηλώνει «Μια έτσι, μια γιουβέτσι...».

Στις 13.28' οι παρουσιαστές, απαντώντας σε μήνυμα ακροατή, αναφέρονται στο χρόνο που θεωρούν ότι θα εκπληρώσει τη στρατιωτική του θητεία ο πρόεδρος του κόμματος Α.Α.. Συζητούν για την πιθανή ημερομηνία και τον τόπο λέγοντας «θα πάει 9 ή 11 Νοεμβρίου, νομίζω στην Καλαμάτα», «τι σώμα θα είναι; τεθωρακισμένα;», «Δεν θυμάμαι τι είναι η Καλαμάτα. Επειδή βγάζει καλά σύκα θα πάει στην Καλαμάτα; δεν ξέρω, ρώτησα ρε παιδί μου..., μαντήλια και σύκα δεν βγάζει η Καλαμάτα; βγάζει και κάτι άλλο, δεν κάνει να το πω». Ο συμπαραουσιαστής αναφέρει «έλα μαζέψου!».

Γελούν και οι δύο.

Αμέσως μετά διευκρινίζεται από τους παρουσιαστές ότι ο Α.Α. θα παρουσιαστεί στη Θήβα για να εκπληρώσει τη στρατιωτική του θητεία. Ακούγεται ο διάλογος «Στη Θήβα είναι πυροβολικό, δεν είναι;... κι εγώ πυροβολικό ήμουν..., στα βλήματα, πήγα στο πυροβολικό και πήρα μετάθεση μετά στα βλήματα», «θα τον πάμε[ενν. τον Α.Α.] μετά στους πυραύλους..., και ο Α.Α. το ίδιο..., πρέπει να ζέρει από βλήματα». Γελούν και οι δύο.

Η εκπομπή τελειώνει στις 13.57'.

Περαιτέρω, από την ακρόαση και καταγραφή των πραγματικών περιστατικών προκύπτουν εν κατακλείδι τα ακόλουθα:

Στη διάρκεια της εκπομπής «Μια του Νότη, δυο του Χιώτη» της 11.10.2023 που μεταδόθηκε από τον ραδιοφωνικό σταθμό Σκάι, οι παρουσιαστές, αναφερόμενοι στην επικείμενη υπηρετήση της στρατιωτικής θητείας του προέδρου κόμματος Α.Α. και νομίζοντας ότι θα υπηρετήσει στην Καλαμάτα, κάνουν ένα σχόλιο γελώντας σχετικά με τα σύκα που βγάζει η περιοχή συσχετίζοντας τα με την υποτιθέμενη υπηρετήση της στρατιωτικής θητείας του Α.Α. στη συγκεκριμένη πόλη. Όταν διαπιστώνουν ότι ο πρόεδρος του κόμματος θα υπηρετήσει στη Θήβα, αναφέρονται γελώντας στο πυροβολικό και ειδικότερα στα βλήματα λέγοντας πως ο Α.Α. πρέπει να ξέρει από βλήματα. Ακούγεται δε πως θα τον πάνε και στους πυραύλους.

Θεωρώντας πως το σύκο από την αρχαιότητα είχε ερωτική σημασία και σήμαινε το γυναικείο ή και το αντρικό γεννητικό όργανο, ότι στη νέα ελληνική γλώσσα η λέξη «συκιά» αποτελεί μια παλαιωμένη ονομασία για τον θηλυπρεπή ομοφυλόφιλο, ότι η ερώτηση «τι φρούτα βγάζει η Καλαμάτα;» (εννοώντας τα σύκα) έχει γίνει γνωστή στο ευρύ κοινό λόγω της δημοφιλίας ελληνικής ταινίας στην οποία γνωστός ηθοποιός, υποδύομενος τον ομοφυλόφιλο, απάντησε «μούσμουλα»¹², συνάγεται πως η σύνδεση μεταξύ του όρου «σύκα Καλαμάτας» και της ομοφυλοφιλίας έχει καταγραφεί στο συλλογικό ασυνείδητο¹³ του ελληνικού λαού ως μια έκφραση προσβλητική για τα ομοφυλόφιλα άτομα.

Κατά συνέπεια, όταν οι παρουσιαστές, αναφερόμενοι στον πρόεδρο του κόμματος Α.Α., χρησιμοποίησαν τη φράση «βγάζει καλά σύκα η Καλαμάτα», εκφράστηκαν απαξιωτικά προς το πρόσωπο του Α.Α. λόγω του σεξουαλικού του προσανατολισμού παραβιάζοντας την υποχρέωση τους να μην προβάλλουν δυσμενείς διακρίσεις λόγω γενετήσιου προσανατολισμού (με τη χρήση απρεπούς εκφοράς λόγου).

III. Υπαγωγή

¹² Οι πληροφορίες αναζητήθηκαν στο διαδίκτυο το οποίο παραπέμπει στο βιβλίο του Ν. Σαραντάκου με τίτλο «Οπωροφόρες λέξεις», βιβλιοπωλείο «Πολιτεία», 2013

¹³ Κατά τον γνωστό Ελβετό ψυχίατρο, ψυχαναλυτή και θεμελιωτή της αναλυτικής ψυχολογίας Καρλ Γιουνγκ, το συλλογικό ασυνείδητο είναι δομικό στρώμα της ανθρώπινης ψυχής που περιέχει κληρονομικά στοιχεία, την πνευματική κληρονομιά της εξέλιξης της ανθρωπότητας που γεννιέται στον εγκέφαλο κάθε ανθρώπου. Περιέχει δε συλλογικές πεποιθήσεις που καθοδηγούν σε ορισμένες συμπεριφορές επί τη βάση των συμβολισμών, των εικόνων, των εμπειριών και των συναισθημάτων τα οποία συναντώνται στις λαϊκές παραδόσεις και στη μυθολογία.

Ενόψει των ανωτέρω η Ολομέλεια αποφασίζει ομοφώνως ότι η εγκαλουμένη εταιρεία τέλεσε την παραβίαση της δυσμενούς διάκρισης λόγω γενετήσιου προσανατολισμού (με τη χρήση απρεπούς εκφοράς λόγου). Επομένως, πρέπει να επιβληθεί στην εγκαλουμένη διοικητική κύρωση και δη εκείνη της συστάσεως.

**ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ Η ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΡΑΔΙΟΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ**

Δέχεται ομοφώνως ότι η εγκαλουμένη εταιρεία τέλεσε την παραβίαση της δυσμενούς διάκρισης λόγω γενετήσιου προσανατολισμού (με τη χρήση απρεπούς εκφοράς λόγου), κατά τα αναφερόμενα στο σκεπτικό.

Επιβάλλει στην εταιρεία με την επωνυμία «ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΝΤΟΤ ΚΟΜ ΑΝΩΝΥΜΗ ΡΑΔΙΟΤΗΛΕΟΠΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΑΡΟΧΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΚΑΙ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ», ιδιοκτήτρια του ραδιοφωνικού σταθμού με τον διακριτικό τίτλο «ΣΚΑΪ 100,3 FM» νομού Αττικής, τη διοικητική κύρωση της συστάσεως όπως τηρεί τις εκ της ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας υποχρεώσεις της σχετικά με τη μη διάκριση των ατόμων λόγω του γενετήσιου προσανατολισμού τους (δια της εκφοράς απρεπούς λεξιλογίου) και τον σεβασμό αυτών, με την προειδοποίηση, σε περίπτωση νέας παράβασης, της επιβολής αυστηρότερης κύρωσης.

Κρίθηκε και αποφασίστηκε την 23^η Μαΐου 2024 και δημοσιεύτηκε την 23^η Ιουλίου 2024.

Η ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ Ε.Σ.Ρ.

Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

ΕΥΤΕΡΙΠΗ ΚΟΥΤΖΑΜΑΝΗ-ΔΡΙΑΙΑ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΜΑΡΑΖΙΔΟΥ